

SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ TURINČIŲ VAIKŲ SANTYKIAI SU MOKYKLOS BENDRUOMENĖS NARIAIS

Dr. Ieva Kuginytė-Arlauskienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukacinės veiklos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4710
Elektroninis paštas ievakuginyte@mrni.eu

Raselė Jakaitienė

Šakių r. Beržynų pagrindinė mokykla
Telefonas (+370) 682 23879
Elektroninis paštas rasele.jakaitiene@gmail.com

*Pateikta 2010 m. sausio 28 d.
Parengta spausdinti 2010 m. vasario 26 d.*

Santrauka

Remiantis mokslininkų darbais bei atlikto tyrimo duomenimis straipsnyje atskleidžiami specialiųjų poreikių turinčių vaikų santykiai su mokyklos bendruomenės nariais, bendravimo pobūdis ir problemos, mokytojų požiūris į integraciją, išskylančios problemos ir jų sprendimo galimybės.

Pagrindinės sąvokos: integracija, specialiųjų poreikių mokinys, specialusis ugdymas, mokyklos bendruomenė, specialieji ugdymo(si) poreikiai.

Ižanga

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę įvyko žymių pokyčių visose visuomenės srityse. Pastarąjį dešimtmetį daug dėmesio buvo skiriama vienai iš švietimo sričių – specialiajam ugdymui bei imta kurti vaikų, turinčių negalių ir sutrikimų, integravimo į bendrojo lavinimo mokyklas sistema. Integracijos procesas prasidėjo Švietimo įstatymo (Žin. 1991, Nr. 23-593) bei kitų teisinių dokumentų pagrindu. Specialiojo ugdymo pertvarka – ilgalaikis procesas, reikalaujantis keisti požiūrius, nuostatas ir net švietimo dalyvių filosofiją. A. Galkienės nuomone (2003), tam, kad neįgalieji gerai jaustųsi sveikų žmonių visuomenėje, reikia specialių pastangų.

Specialiojo ugdymo pagrinduose (2003) nurodoma, kad Lietuvoje pirmieji pradėti mokyti neįgalieji – kurtieji. Vyskupas J. Nepomucenas – Kossakowskis 1805 m. įsteigė Vilniaus kurčiųjų mokyklą. 1918 m. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę imta rūpintis sutrikusio vystymosi vaikų specialiuoju auklėjimu ir mokymu, jų globa. Tačiau nežiūrint į visas įvairių valdžių pastangas tokių vaikų mokymu ir auklėjimu Lietuvoje susirūpinta daug vėliau negu kitose Europos valstybėse.

A. Ališauskas (2002) teigia, kad įvairiose šalyse nurodomas skirtingas specialiųjų poreikių turinčių vaikų skaičius visoje vaikų populiacijoje. Pavyzdžiui, nurodoma, kad Didžiojoje Britanijoje, Australijoje, Kanadoje tokių vaikų yra apie 20 proc., JAV – 12 proc., Italijoje – 2 proc. Specialiųjų poreikių turinčių vaikų aplinkoje yra artimieji, bendruomenių nariai ir kiti. Pastangos padėti tokiems vaikams yra svarbios ne tik jiems patiems, bet ir visai visuomenei, nes santykiai su aplinka labai svarbus veiksnys žmogaus raidoje.

XX a. viduryje Vakarų Europoje ir Šiaurės Amerikoje prasidėję socialiniai pokyčiai bei naujos neįgalųjų ugdymo ir socialinės integracijos teorijos turėjo įtakos ir kuriamai Lietuvos švietimo koncepcijai (Ališauskienė S., 2004). Atsiradus galimybei šalyje prasidėjo intensyvus moksleivių, turinčių specialiųjų poreikių, integravimo į visuomenę bei ugdymo institucijas procesas. Moksleiviai, turintys ribotų galimybių veikti, ėmė palikti specialiąsias mokyklas ir ieškoti galimybių mokytis bendrojo lavinimo mokyklose. Galima tvirtinti, kad specialiosiose mokyklose sistemingai mažėja mokinių (Galkienė A., 2003).

Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (Žin. 1998, Nr. 115-3228) specialųjį ugdymą apibrėžia kaip specialiųjų poreikių asmenų mokymą, lavinimą bei vertybinių nuostatų formavimą, pripažįstant šių žmonių gebėjimus ir galias. Specialiąją pedagoginę, psichologinę ir socialinę pagalbą specialiųjų poreikių asmenims ir jų tėvams teikia bendrojo ugdymo įstaigų specialiojo ugdymo komisijos, pedagoginės-psichologinės tarnybos, sveikatos priežiūros įstaigų specializuotos tarnybos, specialieji pedagogai.

Specialiojo ugdymo koncepcija reikalauja kiekvienam specialiųjų poreikių turinčiam asmeniui sukurti optimalią ugdymosi aplinką. Šalyse, kuriose specialusis (inkliuzinis) ugdymas yra švietimo politikos prioritetas, specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams bendrojo lavinimo mokyklose teikiama papildoma pedagoginė pagalba, pritaikomos ugdymo programos, jie aprūpinami kompensacine technika ir specialiosiomis mokymo priemonėmis. Europoje pripažįstama, kad žmonės skirtingi, tačiau visi turi vienodas teises gauti švietimo ir kitas paslaugas.

Lietuvos švietimo sistemoje vaikams, kuriems reikalinga specialioji pagalba, skiriama taip pat nemažai dėmesio. Tačiau keletą metų iš eilės pastebimai didėja skaičius mokinių, neįstengiančių mokytis pagal bendrąją lavinimo programą. Šių vaikų daugėja ne tik kaimo, bet ir miesto mokyklose. Nors Lietuvoje jau nemažai laiko veikia įvairios institucijos, privalančios nustatyti vaiko psichologinį ir fizinį pasirengimą mokytis, tačiau lieka neaišku, kiek jos veiksmingai veikia bei padeda tėvams. Taip pat labai svarbus faktorius – tėvų geranoriška pagalba vaikui ir pedagogams.

Specialiųjų poreikių vaikų pažinime ir ugdyme (2005) nurodoma, kad šiuo metu:

- bandoma atsikratyti neįgaliųjų segreguotos ugdymo sistemos patirties;
- siekiama dvi ugdymo (bendrojo ir specialiojo) sistemas sujungti į vieną;
- vaikų, turinčių raidos sutrikimų, galimybė mokytis bendrojo lavinimo mokyklose įteisinta įstatymais.

Nors nuo integracijos pradžios praėjo daugiau nei dešimtmetis, tačiau vis dar susiduriama su specialiųjų poreikių vaikų ugdymo problemomis. Iškyla daug šių vaikų ugdymo, adaptacijos klasės kolektyve, bendravimo bendruomenėse, tęstinio (profesinio) mokymosi ir kitų sričių neaiškumų.

Specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo bendrojo lavinimo mokyklose pokyčius nagrinėjo A. Ališauskas (2002), komandinio darbo su integruotais specialiųjų poreikių vaikais bei jų mokymo ir mokymosi bruožus atskleidė J. Ambrukaitis (2002). Negalės fenomenas bei visuomenės požiūris į neįgalius asmenis atskleidžiamas J. Ruškaus (2002) darbuose. A. Galkienės (2003), J. Pivorienės (2003), R. Raudeliūnaitės (2007) darbuose daugiausia nagrinėjami konkrečių ugdymo metodikų, negalių identifikavimo klausimai, pateikiama specialųjį ugdymą reglamentuojančių teisinių dokumentų apžvalga.

Bet tik strategiškai pažvelgus į specialiojo ugdymo problemas, nagrinėjant specialiojo ugdymo sistemą ir dabarties, ir ateities požiūriu, galima numatyti strategines permainas bei išspręsti problemas. Šiuo tyrimu stengiasi atskleisti specialiųjų poreikių vaikų bendravimo bendruomenėse ypatumus siekiant išvengti specialiojo ugdymo problemų ateityje.

Objektas – specialiųjų poreikių vaikų santykių būklė bendrojo lavinimo mokyklų bendruomenėse.

Tikslas – ištirti specialiųjų poreikių vaikų santykius su mokyklų bendruomenių nariais.

Darbe taikyti šie tyrimo metodai: mokinių ir mokytojų anketinė apklausa, duomenys apdoroti statistiškai, analizuojant jų pasiskirstymo dažnius. Taikant 95 proc. tikimybės ir 0,05 paklaidos reikalavimus, tyrimo metu apklausti 162 mokiniai ir 55 mokytojai iš Marijampolės apskrities kaimų mokyklų – 3 pagrindinių ir 1 vidurinės. Iš viso 217 respondentų. Tokį pasirinkimą lėmė kaimo mokyklose retai pasitaikantys tyrimai ir esamos padėties analizės stoka.

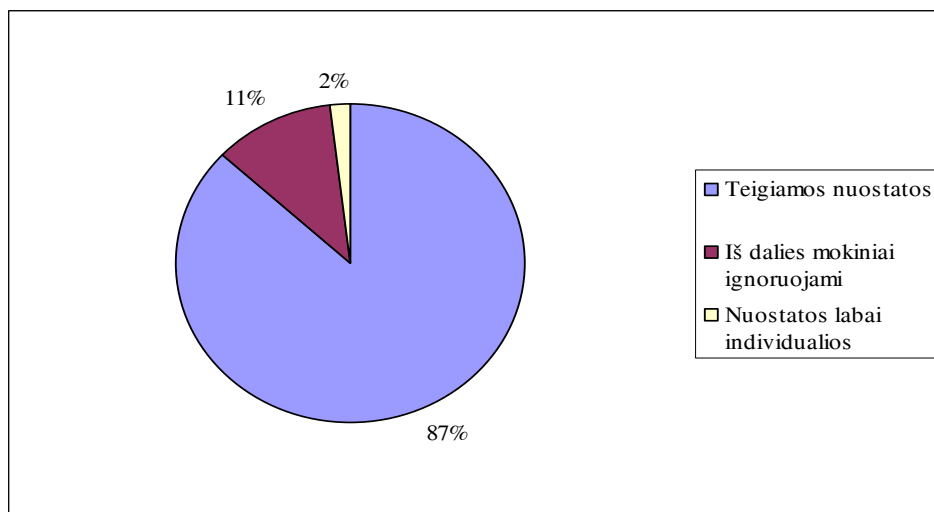
Analizuojant mokslinius šaltinius nebuvo rasta duomenų, kad tyrimai buvo atliekami kaimo mokyklose, apžvelgiami santykiai tarp kaimo mokyklų mokinių: A. Galkienė (2003, 2005), S. Ališauskienė (2004), J. Ruškus (2002) ir kiti autoriai nurodo, kad tyrimai buvo atliekami Vilniaus, Šiaulių miestų mokyklose. M. Barkauskaitė (2001) teigia, kad tyrime dalyvavo 8351 respondentas iš keturių Lietuvos regionų, tačiau autorė nenurodo atskirų duomenų apie kaimo mokyklas. Kaimo mokyklų darbo specifiška labai skiriasi nuo miesto. Skiriasi ir mokinių bendravimas, mokinių, mokytojų, tėvų požiūris į neįgalų vaiką, į integracijos problemas, į specialųjį ugdymą.

Tyrimo rezultatų analizė

Atsižvelgiant į tai, kad Marijampolės apskrityje specialiųjų poreikių turinčių mokinių skaičius sudaro 9 proc., tarp apklaustųjų mokinių buvo 15 respondentų, turinčių specialiųjų poreikių – kalbos ir kiti komunikacijos sutrikimai, judesio bei padėties sutrikimai, emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimai, klausos sutrikimai, intelekto sutrikimai.

Mokyklose sėkmę lemia palankios aplinkos integruotam ugdymui kūrimas, bendruomenės narių nuostatos specialiųjų poreikių turinčių mokinių atžvilgiu. Reikalinga labai glaudi visų bendruomenės narių sąveika, tačiau vis dar pasitaiko segregacijos šalininkų, nepalankaus požiūrio į visišką integraciją.

Tyrimo metu stengtasi išsiaiškinti bendruomenės narių nuostatas specialiųjų poreikių turinčių mokinių atžvilgiu. Duomenys pateikiami 1 paveiksle.

1 pav. Nuostatos specialiųjų poreikių turinčių mokinių atžvilgiu

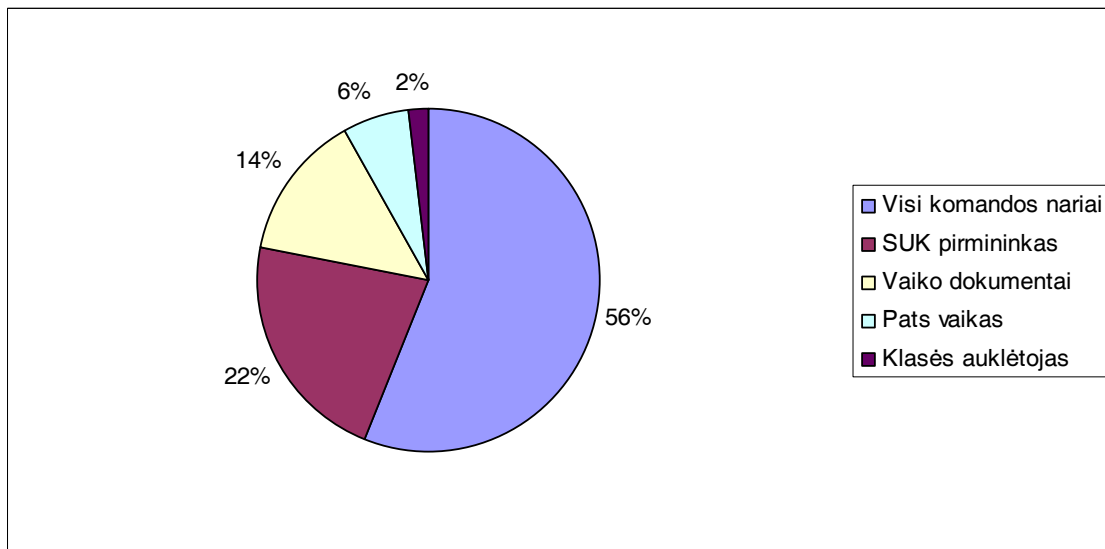
Dauguma – 87 proc. apklaustųjų teigia, kad nuostatos teigiamos. Taip sudaromos optimalios prielaidos mokinių, kurių specialūs poreikiai, sėkmingai integracijai mokyklos bendruomenėje. 11 proc. sako, kad iš dalies mokiniai ignoruojami ir tik 2 proc. teigia, jog nuostatos labai individualios. Neigiamų nuostatų mokytojai nepastebėjo. Mokytojai palaiko integruoto ugdymo siekius, juos realizuoja praktiškai, jų palankus požiūris į specialiųjų poreikių turintį vaiką. Šie vaikai turi galimybę bendrauti, perimti bendraamžių patirtį, įgyti socialinių įgūdžių.

A. Galkienė (2005) teigia, kad asmens kitoniškumas yra priimtinas tada, kai suprantamos jo priežastys ir reikšmė asmens bei visos bendruomenės gyvenimo kokybei. Kad mokytojas pozityviai priimtų vaiką, suprastų jo kitokio elgesio arba mokymosi motyvacijos nebuvimo priežastis, reikalinga išsami informacija apie specialiuosius vaiko poreikius, sutrikimus ir jų laipsnius. Specialiųjų poreikių mokinių ugdymo turinį reglamentuoja Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosios programos, bendrojo išsimokslinimo standartai, bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo planai. Siekiant visapusiško moksleivių ugdymo jo turinys yra humanizuotas ir humanitarizuotas, t. y. susietas su autentiška vaiko socialine bei kultūrine patirtimi, su jo psichofizine raida, poreikiais ir interesais, sudarytas remiantis koncentriškumo ir spiralės principais. Mokykla taip pat turi teisę kurti savo ugdymo turinį laikantis valstybės nustatytų bendrųjų ugdymo tikslų ir principų.

Mokiniui, turinčiam specialiųjų poreikių, ugdymo programą rekomenduoja pedagoginės psichologinės tarnybos (PPT) arba mokyklos specialiojo ugdymo komisijos (SUK). Mokytojas privalo ugdymo turinį individualizuoti laikantis valstybės iškeltų nurodymų. Taip pat mokytojui privalu atsižvelgti į mokinių ir tėvų poreikius bei pageidavimus. Šito kartais mokyklose labai pasigendama. Duomenys pateikiami 2 paveiksle.

56 proc. sako, kad informaciją suteikia tėvai, specialiojo ugdymo komisijos pirmininkas arba nariai, vaiko dokumentų analizė, pokalbis su vaiko klasės auklėtoju – visi suinteresuoti asmenys, komandos nariai. 22 proc. teigia, kad informaciją gauna iš specialiosios ugdymo komisijos pirmininko, 14 proc. – studijuoja vaiko dokumentus, 6 proc. kalba su pačiu vaiku, o 2 proc. informaciją gauna iš klasės auklėtojo. Didžioji dalis mokytojų naudojami visapusiška informacija, galinčia išsamiai ir kryptingai apibūdinti vaiko problemas, jų galimus sprendimo būdus, užtikrinti grįžtamąjį ryšį palaikant kontaktą su ugdytinio tėvais, kitais pedagogais, numatant kitas problemų sprendimo perspektyvas. Specialiųjų poreikių vaikų vystymasis lėtesnis, kokybiškai kitoks, tačiau jie gali būti ugdomi ir pagal savo galimybes pasiekti pakankamai gerų rezultatų. Vaiko gebėjimų ir patirties analizė, pedagoginis meistriškumas, šiuolaikinės korekcinio ugdymo technologijos, meilė vaikui, kantrybė ir atkaklumas gali padėti ugdytiui daug ko pasiekti. Šiuolaikinis specialusis ugdymas turi galimybių pedagoginėmis priemonėmis re-

dukuoti ankstyvojo amžiaus vaiko sensorinį, intelektinį, emocinį, judėjimo, kalbos vystymosi atsilikimą arba įveikti neigiamas raidos tendencijas.

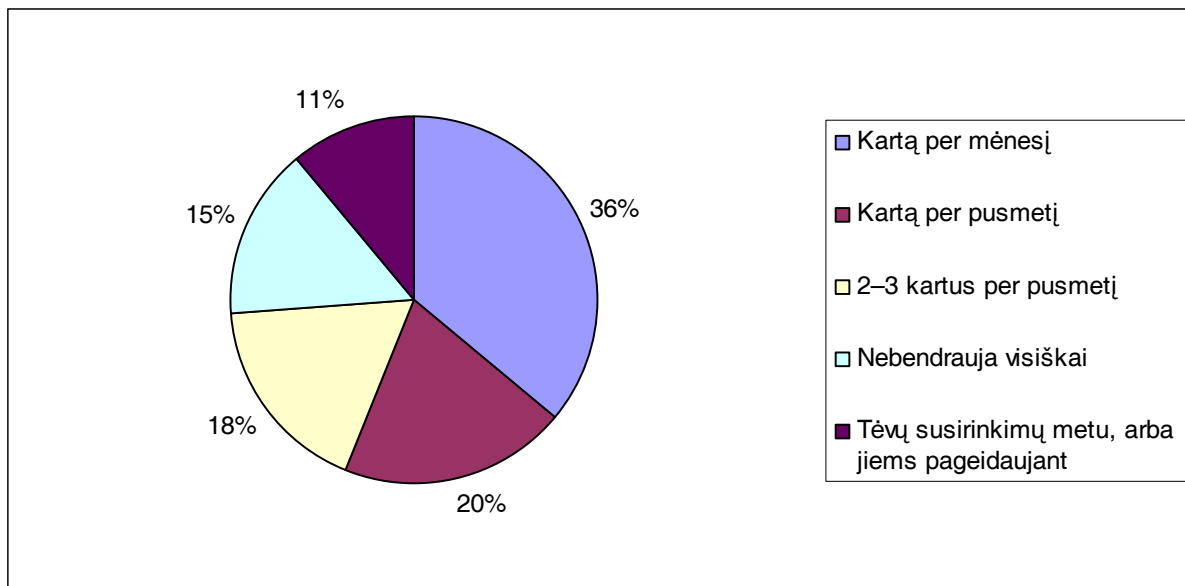

2 pav. Duomenų apie mokinių poreikius šaltiniai

Vienas svarbiausių vaiko ugdymo principų – ugdymo kompleksiskumas ir visapusiškumas. Specialiojo ugdymo pagrinduose (2003) nurodoma, kad visavertę vaiko asmenybės raidą laiduoja įvairių žmonių (tėvų, pedagogų, bendraamžių ir kt.), įvairių aplinkų (šeimos, mokyklos, kt.), skirtingų ugdymo sričių (akademinės, socialinės) transakcija. Nė vienas specialistas nėra pajėgus vienas pats patenkinti visapusiškų vaiko poreikių. Jei specialistai, nesuderinę konkretaus vaiko ugdymo koncepcijos, kiekvienas atskirai siekia savo tikslų, ugdymas tampa fragmentiškas ir nenuoseklus. Iškyla darbo komandoje poreikis, visų bendruomenės narių susitelkimas. Tik bendros visų pedagoginės sąveikos dalyvių pastangos sudaro sąlygas siekti visapusiškos vaiko kognityvinės, emocinės, socialinės brandos ir akademinės sėkmės.

Siekiant optimalių ugdymo rezultatų, labai svarbu ugdytojams ir tėvams glaudžiai bendradarbiauti. Šeimos aplinka, specialistų ir šeimos bendradarbiavimas – vienas svarbiausių neįgalaus vaiko ugdymo veiksmų. Dažnai pasigendama abipusio supratimo, geranoriškumo, bendravimo ir bendradarbiavimo, išlieka stigmatizavimo problema. Kaimo mokyklose bendravimas vyksta nuolat – vieni kitus gerai pažįsta, dažnai susitinka, tačiau pasigendama bendrų sąlyčio taškų, kai kalbama apie specialiuosius vaiko poreikius. Dažnai kaltinami mokytojai, kad jie neskatina tėvų įsitraukti į ugdymo įstaigos gyvenimą, jog specialioji pedagoginė pagalba dažnai būna atsieta nuo pagalbos šeimai. Mokytojai neretai primeta tėvams savo nuomonę, ignoruodami pastarųjų. Dėl to kyla tėvų nepasitikėjimas mokytojais. Derėtų dažniau bendrauti su tėvais, lankytis vaiko aplinkoje, rasti pasitikėjimą vieni kitais. Tyrimais buvo nustatyta kaip dažnai mokytojai bendrauja su ugdytinių, turinčių specialiųjų poreikių, tėvais. Duomenys pateikiami 3 paveiksle.

Mokytojai teigia, kad su tėvais bendrauja kartą per mėnesį – 36 proc., kartą per pusmetį – 20 proc., 2–3 kartus per pusmetį, susidarius tam tikrai situacijai – 18 proc., nebendrauja visiškai – 15 proc., tėvų susirinkimų metu arba pageidaujant tėvams – 11 proc. Neramina atsakymas, kad su tėvais nebendruojama visiškai – tai gana nemažas procentas nuo visų apklaustųjų. Taigi teigiamos mokyklos bendruomenės nuostatos specialiojo ugdymo atžvilgiu dažnai yra tik deklaratyvus pobūdžio, nes neretai vengiama tiesioginio dialogo su tėvais. Specialiųjų poreikių vaikų pažinime ir ugdyme (2005) sakoma, kad ugdymo įstaigoje susikerta visuomenės reikalavimai, vaikų, tėvų ir pedagogų lūkesčiai. Kad tie lūkesčiai būtų sėkmingai įgyvendinti, būtina sukurti ugdomąją bendruomenę. Praktikoje bendradarbiavimo nuostata sunkiai skinasi kelią. Dėl to labiausiai kaltinami pedagogai, nes jie neva nepakankamai skatina tėvus įsitraukti į ugdymo įstaigos gyvenimą. Pasitaiko, kad specialioji pedagoginė pagalba ugdytiniui dažnai būna atsieta nuo pagalbos šeimai, pedagogai neturi aiškaus supratimo apie bendravimo su šeima būdus ir galimybes. Bendradarbiavimas – abipusio veikimo procesas, ir jo sėkmė priklauso ne tik nuo pedagogo veiklos šia linkme, bet ir nuo tėvų nuostatų, lūkesčių.

3 pav. Bendravimas su specialiųjų poreikių turinčių mokinių tėvais

Geras mokytojo ir mokinio ryšys – bendravimas, santykių palaikymas, tarpusavio supratimas, abipusis pasitikėjimas. Ypač svarbu, kad mokytojas norėtų ir gebėtų dirbti su vaiku, turinčiu specialiųjų ugdymo(si) poreikių, dirbti komandoje su tėvais, kitais bendruomenės nariais, specialistais.

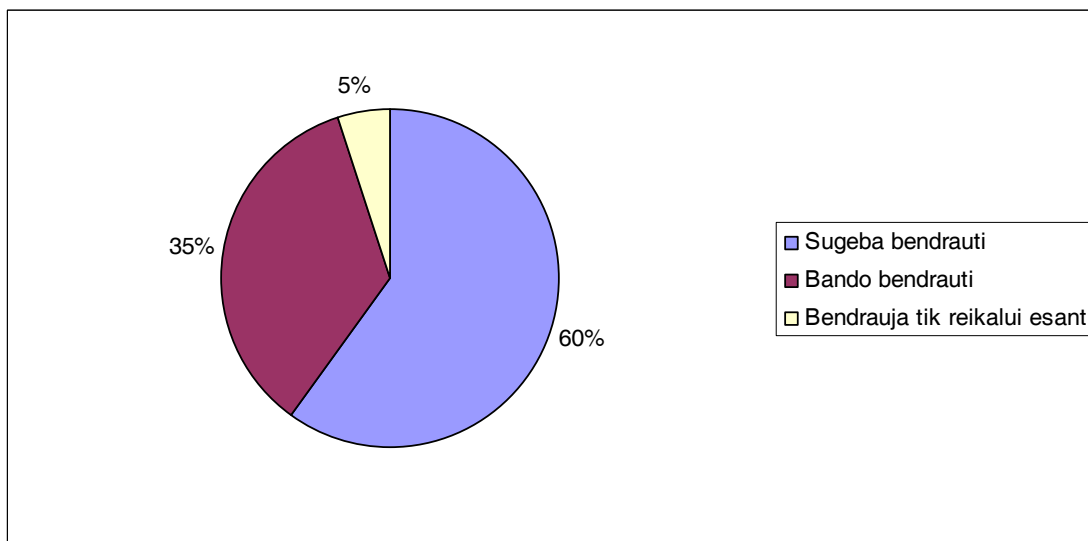
Mokymosi programų sėkmė priklauso nuo to, kiek dalyviai yra atviri vieni kitiems, kaip jie bendrauja. Mokyklos bendruomenės nariai privalo suprasti ir išmolti pagrindines bendravimo taisykles. D. Gailienė (1996) nurodo, kad kiekvienas žmogus – unikali individualybė. Dviejų vienodų asmenybių nėra. Autorė taip pat akcentuoja, kad psichologinis atsparumas reiškia, jog, išgyvendamas savo charakterio silpnumus arba susidurdamas su gyvenimo sunkumais, žmogus geba konstruktyviai juos įveikti, nepuldamas į neišbrendamą neviltį, savęs nuvertinimą, agresiją. Tačiau net ir nesėkmės atveju, kai krizė neįveikiama ir svarbiausia to laikotarpio problema neišsprendžiama, asmenybės situacija netampa beviltiška. Ypač tai aktualu vaikams, turintiems specialiųjų poreikių. Labai dažnai jiems sunku suvokti realybę, priimti save tokį, koks yra iš tikrųjų, susitaikyti su bendraamžių požiūriu, aplinkinių reakcijomis. Kaip teigia autorė, dar pasitaiko tokių mokyklų, kurose mokytojas laiko save viršesniu už mokinį, mokiniais nepasitikima, manoma, kad juos reikia nuolatos kontroliuoti. A. Ališauskas (2007) teigia, kad vaikai, turintys specialiųjų ugdymo (si) poreikių, nepripažįstami kaip lygiateisiai partneriai: su jais mažai bendraujama, menkai analizuojami jų poreikiai, pagalba ir veiklos prioritetai dažniausiai numatomi vaikams nedalyvaujant komandos pasitarimuose. Mokinys dažnai tėra vertinimo ir ugdymo objektas, o ne visateisis ugdymo proceso dalyvis.

Mokytojai, specialieji pedagogai pabrėžia specialiųjų poreikių turinčių mokinių sunkumus, bendraujant su bendraamžiais, bendraklasiais, bendramoksliais negebėjimą prisitaikyti prie integruotų vaikų poreikių, jų elgesio, išvaizdos, charakterio ypatumų ir kita. Dažniausiai nurodomos neigiamos charakteristikos, ypač neigiamas mokinių elgesys, sunkumai bendraujant.

Tyrimo metu tirta mokytojų nuomonė apie specialiųjų poreikių turinčių mokinių gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti su savo draugais. Tyrimo duomenys pateikiami 4 paveiksle.

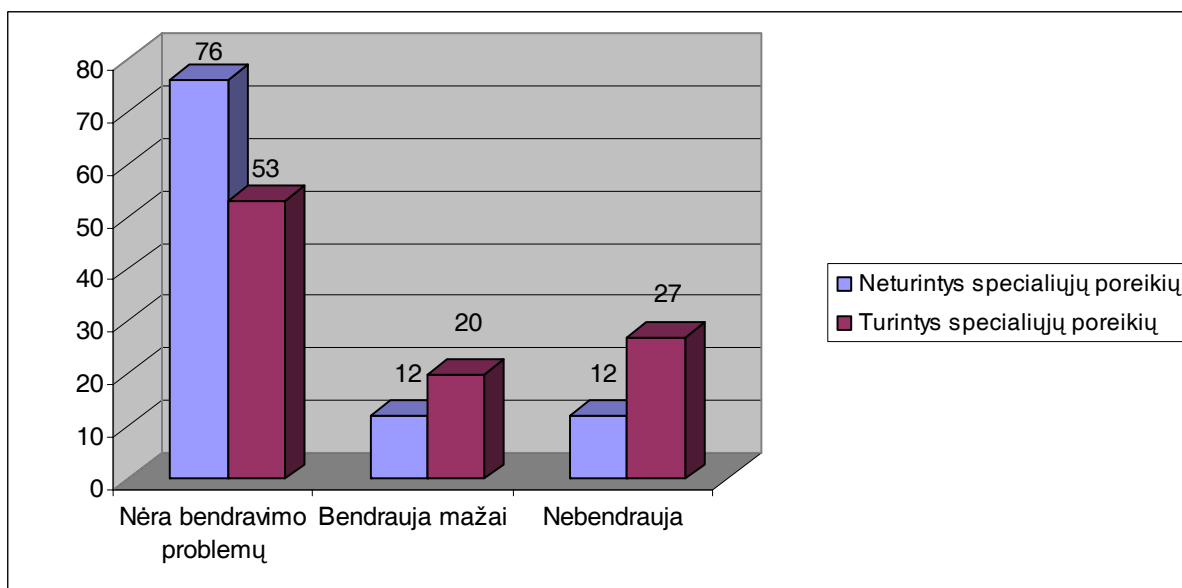
Mokiniai bendrauti tikrai sugeba – tai patvirtino net 60 proc. respondentų, 35 proc. atsakė, kad bando bendrauti, 5 proc. sako, jog mokiniai bendrauja tik reikalui esant. Galima akcentuoti adaptyvios komunikacijos bruožus, pasitikėjimą vaiko jėgomis, teigiamą požiūrį į kitokį vaiką, tolerancijos ir supratimo didėjimą mokyklose.

Mokykloje bendravimas su bendraamžiais, klasės draugais užima svarbią vietą. Vaikui dažnai tai daro labai didelę įtaką mokymuisi, elgesiui, savijautai. Tokiems vaikams mokytis ir bendrauti su bendraamžiais yra ypač sunku. Dažnai kaime gyvenantiems tėvams važinėti į rajono centrą pas pagalbą teikiančius specialistus finansiškai yra neįmanoma. Mažose mokyklose nėra reikiamų specialistų, galinčių teikti vaikui tinkamą, kvalifikuotą pagalbą. Taigi ugdant specialiųjų poreikių turinčius vaikus nemažas vaidmuo tenka ir ekonominei-socialinei padėčiai.

4 pav. Mokinių gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais

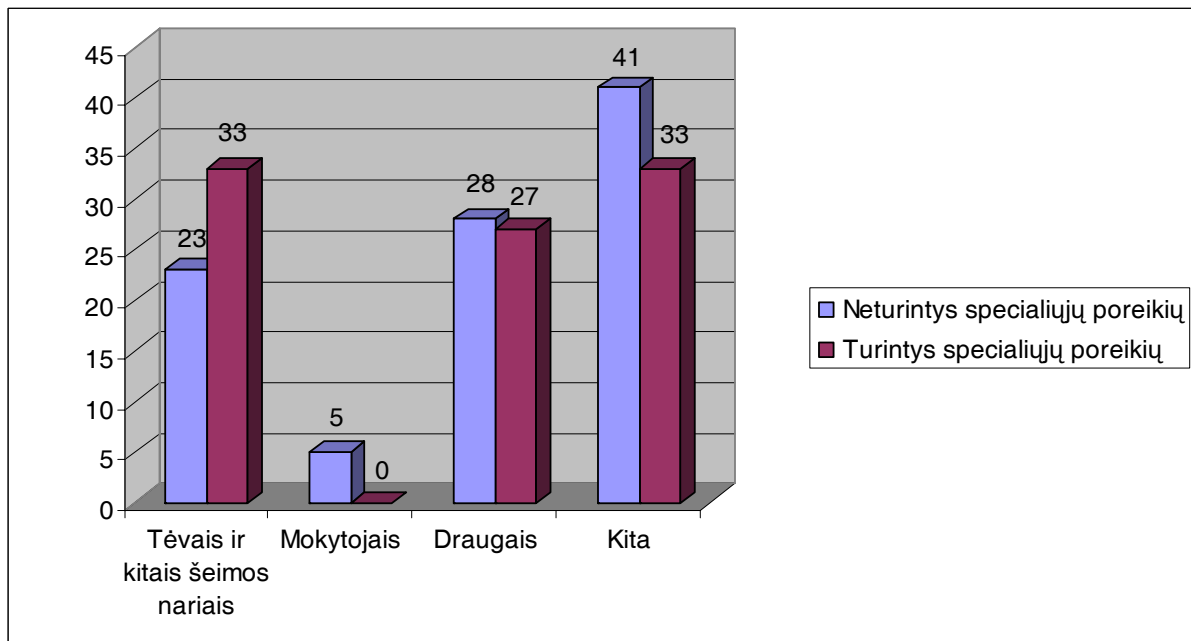
Šiuo metu visuomenės nuostatos, lemiančios socialinę ir ugdymo politiką, tampa vis labiau orientuotos į integruotą (inkliuzinį) ugdymą. Integruotas ugdymas yra barjerų tarp sveikų ir specialiųjų poreikių turinčių vaikų laužymas, vienodų ugdymosi ir karjeros siekimo galimybių sudarymas.

5 pav. Bendravimas su bendraamžiais

Bendrauti su klasės draugais ir kitais mokyklos mokiniais nėra jokių problemų – net 76 proc. mokinių, tuo tarpu tik 53 proc. specialiųjų poreikių turinčių mokinių nepatiria jokių bendravimo problemų. Dėl tam tikrų problemų mažai bendruoja 12 proc. mokinių ir 20 proc. specialiųjų poreikių turinčių mokinių. Be to, tyrimų metu nustatyta, kad net 27 proc. specialiųjų poreikių turinčių mokinių ir 12 proc. mokinių, neturinčių specialiųjų poreikių, apskritai vengia bendrauti. Pateiktieji duomenys leidžia teigti, kad specialiųjų poreikių turintiems mokiniams sunkiau bendrauti su bendraamžiais.

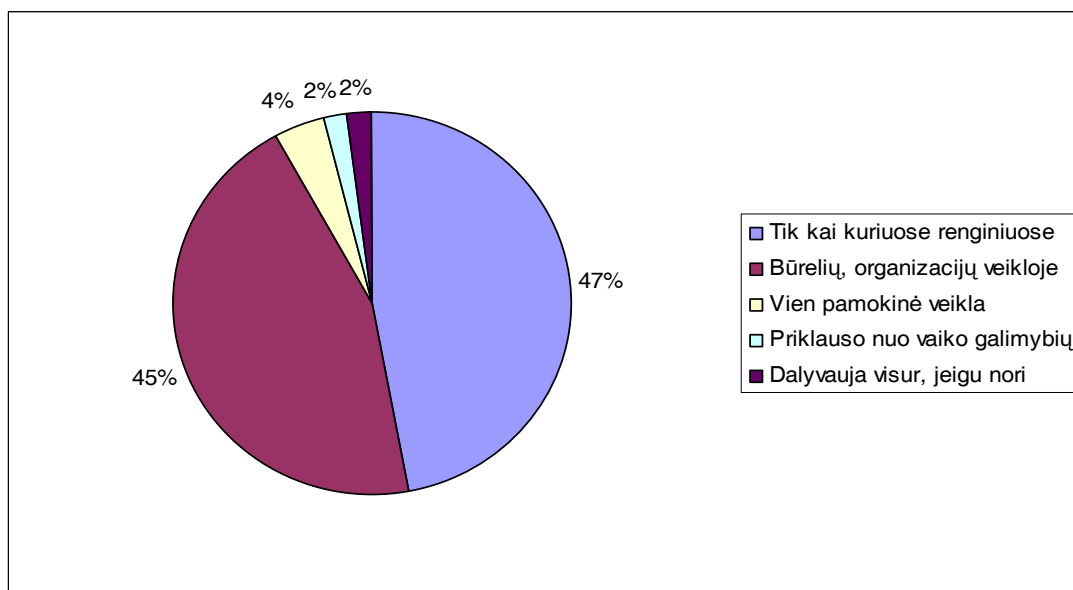
Susiduriant su sunkumais mokykloje, iškilus bendravimo problemoms, tenka spręsti vidinius konfliktus. Labai svarbu žinoti, kuo vaikas pasitiki, kam išsako savo negandą, su kuo sprendžia iškilusias problemas. Tyrimų metu gauti duomenys pateikiami 6 paveiksle.

6 pav. Pasitikėjimas bendruomenės nariais

Aiškinantis, kuo vaikas labiausiai pasitiki, kam išsako savo negandas, nustatyta, kad dažniausiai atviresni būna ir dalijasi savo problemomis su draugais specialiųjų poreikių neturintys ugdytiniai – 28 proc., o specialiųjų poreikių turintys mokiniai mieliau atvirauja su tėvais ir kitais šeimos nariais – 33 proc. Jausdamiesi tarp bendraamžių labiau pažeidžiami, negalios vaikai saugiau jaučiasi su tėvais. Tiesa, tyrimais nustatyta, kad ir specialiųjų poreikių neturintys vaikai taip pat neretai savo problemas patiki tėvams – 23 proc. Su draugais specialiųjų poreikių turintys vaikai taip pat atvirauja – 27 proc. Esant poreikiui pasitikima ir tėvais, ir mokytojais, ir draugais: specialiųjų poreikių neturintys mokiniai – 41 proc., specialiųjų poreikių turintys – 33 proc. Tačiau sunerinti verčia tai, kad nei vienas specialiųjų poreikių turintis mokinys nenurodė pasitikintis mokytoju. Savo problemas jie bijo atsiskleisti.

Kiekviena bendruomenė privalėtų įsipareigoti savo nariui suteikti erdvės ir laisvės jo pomėgiams pagal galimybes, sąlygas, gebėjimus. Ugdymo institucijose egzistuojantis neformalus ugdymas sėkmingai užpildo šią nišą. Aiškintasi, kokioje veikloje dalyvauja mokiniai, turintys specialiųjų poreikių.

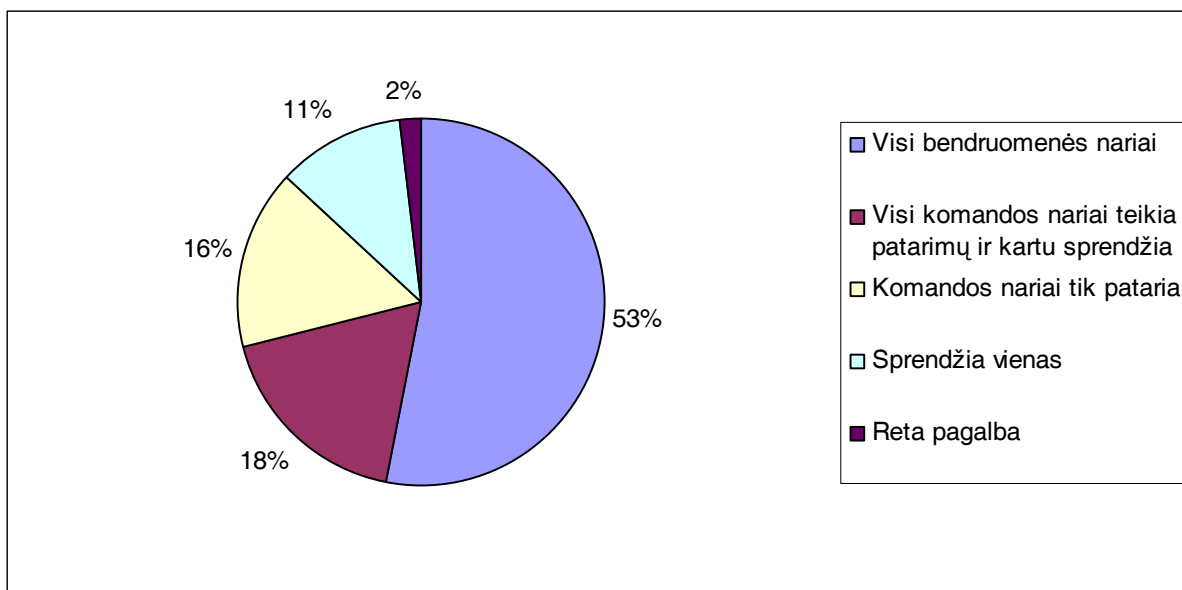

7 pav. Ribotų galimybių vaikų dalyvavimas bendruomenės veikloje

47 proc. respondentų nurodė, kad mokyklose specialiųjų poreikių turintys mokiniai ne vien tik lanko pamokas. Jie dalyvauja kai kuriuose mokyklos renginiuose. Tačiau vaiko negalė, jo ribotos galimybės sudaro prielaidas mokytojams manyti, kad jis tinkamas tik atskiriems renginiams, jog mokiny nesugebės atlikti vieno arba kitų užduočių, netgi sugadins renginį, nesugebės pasirengti. 45 proc. respondentų teigė, kad specialiųjų poreikių turintys mokiniai dalyvauja būrelių, organizacijų veikloje, 4 proc. teigia, jog šiems vaikams užtenka vien pamokinės veiklos, 2 proc. sako, kad veikla priklauso nuo vaiko galimybių, 2 proc. – vaikai dalyvauja visur, jei tik nori patys. Mokyklose sudaromos sąlygos specialiųjų poreikių turinčiam vaikui realizuoti save daugelyje sričių, nors maža dalis yra manančių, kad vaikui užtektų vien pamokinės veiklos.

Mokytojai dažnai skundžiasi, kad iškilusias problemas jie turi spręsti vieni, nesulaukia aplinkinių pagalbos ir paramos. Ypač trūksta reikalingų specialistų kvalifikuotos pagalbos, paramos ir patarimų. Tik pastaraisiais metais kaimo mokyklose pradėjo dirbti mokytojo padėjėjai, rečiau – specialieji pedagogai. Labai trūksta psichologų, logopedų.

8 paveiksle pateikti nustatyti pagalbos mokytojui (auklėtojui) šaltiniai.

8 pav. Bendruomenės narių pagalba mokytojui

Kaimo mokyklose problemos dažniausiai sprendžiamos bendromis jėgomis, sutelktai ateinant į pagalbą visiems bendruomenės ir komandos nariams, taip teigia 53 proc. apklaustųjų. Komandos nariai duoda naudingų patarimų ir kartu sprendžia problemas, teigia 18 proc. apklaustųjų, duoda naudingų patarimų, nurodo 16 proc., problemas tenka spręsti vienam, sako 11 proc., 2 proc. apklaustųjų tik retkarčiais sulaukia pagalbos. Ugdymo proceso dalyvių pagalba vieni kitiems, poreikių ir kompetencijų išmanymas, keitimasis informacija yra labai svarbi prielaida sėkmingam specialiajam ugdymui. Čia iškyla uždavinys pačiomis svarbiausiomis vertybėmis laikyti pagarbą ir pakantumą vienas kitam. Būtina mokyti pažinti žmones ir jų bendruomenę, pažinti save, mokėti naudotis komunikacinėmis priemonėmis. Ypač svarbu parengti bendruomenės narius toleruoti kitokius žmones. Šį uždavinį jau turėtų pradėti spręsti tėvai prieš atveddami vaiką į mokyklą, mokytojas rengdamasis priimti į savo klasę kitokį vaiką, kad bendruomenės nariai galėtų ramiai ir jaukiai jaustis, tolerantiškai bendrauti.

Šiuo metu intensyvėja naujo požiūrio į neįgaliųjų globą sklaida – paramos modelis, kuris akcentuoja funkcinę ir socialinę neįgaliųjų integraciją, grindžiamą realiais socialiniais kontaktais su bendruomenės nariais ir dalyvavimu bendrame socialiniame gyvenime, individualiu bendravimu. J. Ruškus (2002) skirtingus požiūrius į neįgaliųjų sąveiką su aplinka pavadino klinikinio-korekcinio bei socialinio-interakcinio modeliais ir apibūdinamas jų skirtumus atskleidė socialinio-interakcinio modelio pranašumus: požiūris į neįgaliuosius pagrįstas humanizmo, normalizacijos, gyvenimo kokybės principais, socialinių vaidmenų valorizacija, inkluzija.

Išvados

1. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintis mokinys turi teisę lankyti šalia gyvenamosios vietos esančią bendrojo lavinimo mokyklą, tačiau bendrojo lavinimo mokyklos dėl specialistų ir lėšų trūkumo, o kartais atsinaus atsakingų asmenų požiūrio į šią problemą dar nėra pajėgios užtikrinti visapusiškai kokybišką specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymą. Tuo tarpu mažose kaimo mokyklose kuriama gana palanki aplinka specialiajam ugdymui, vyrauja teigiamos nuostatos integracijos atžvilgiu.

2. Tyrimo metu nustatyta, kad kaimo mokyklose didžioji dalis mokytojų geba bendrauti ir bendradarbiauti su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais; iškilusias problemas mokyklų bendruomenių nariai dažniausiai sprendžia kartu, bet pasigendama bendravimo su specialiųjų poreikių turinčių mokinių tėvais, siekiant teigiamų ugdymo(si) rezultatų.

3. Kaimo mokyklose specialiųjų poreikių turintys vaikai jaučiasi pakankamai saugiai, bendrauja su bendraamžiais, mokymasis jiems taip pat nekelia ypatingų sunkumų. Specialiųjų poreikių turintys mokiniai neapsiriboja tik pamokine veikla, mokytojai stengiasi juos įtraukti į įvairiapusę veiklą. Jie teigia, kad mokiniai dalyvauja įvairiuose renginiuose, įtraukiami į būrelių, organizacijų veiklą.

Literatūra

1. Ališauskas, A. Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas. Šiauliai, 2002.
2. Ališauskas, A. Vaiko psichopedagoginis vertinimas. Šiauliai, 2007.
3. Ališauskienė, S.; Miltenienė, L. Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius. Šiauliai, 2004.
4. Ambrulaitis, J.; Ruškus, J. Adaptuotos bei modifikuotos ugdymo programos: taikymo efektyvumo veiksniai. Specialusis ugdymas. 2002, 2.
5. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai, 2003.
6. Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas. Šiauliai, 2005.
7. Barkauskaitė, M.; Grincevičienė, V., et al. Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas. Vilnius, 2001.
8. Gailienė, D.; Bulotaitė, L. Aš myliu kiekvieną vaiką. Vilnius, 1996.
9. Galkienė, A. Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis. Šiauliai, 2003.
10. Galkienė, A. Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje. Šiauliai, 2005.
11. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 23-593.
12. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 115-3228.
13. Raudeliūnaitė, R. Sutrikusio regėjimo paauglių socialiniai įgūdžiai ir jų ugdymo pedagoginės prielaidos. Šiauliai, 2007.
14. Ruškus, J. Negalės fenomenas. Šiauliai, 2002.
15. Socialiniai neįgalumo aspektai: žmogui reikia žmogaus. Straipsnių rinkinys. Sudarytoja ir mokslinė redaktorė Jolanta Pivorienė. Kaunas, 2003.

RELATIONS OF SPECIAL NEEDS CHILDREN WITH SCHOOL COMMUNITY MEMBERS

Dr. Ieva Kuginytė-Arlauskienė

Mykolas Romeris University

Raselė Jakaitienė

Beržynai Basic School of Šakiai Region

Summary

The present article deals with the peculiarities of the relationships that children with special needs face while interacting with the members of their school community. The object of the research is the relationships of children with special needs in secondary school communities. An analysis of the pattern of communication between the two parties and the arising problems is carried out; the attitude of teachers towards the integration of children with special needs into the community is depicted. The research is based on the scientific work performed by national and foreign scientists as well as on the authors' own empirical data.

The legal basis of the Lithuanian educational system regulates its main aspects and enables the educational environment to correspond to the capabilities of children. However, in schools there still exist cases when children with special needs are not accepted as equal members of the communities and, as a consequence, a lack of communication develops. This research shows that a more intensive collaboration between parents and teachers is needed, while specialist support is missing as well.

Keywords: integration, children with special needs, special education, school community, special educational needs.